

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

KENDE PÉTER UTAZÁSAI... „ÍGY SZÜLETTEM. ELEGÁNSAN”

Kende Péter történész, a Nagy Imre Társaság elnöke 1956 után 2019-ben újra emigrált Franciaországba. Az alapjában véve európai indíttatású tudós két országhoz kötődik igazán: ahhoz, amelyben született és ahhoz, amely befogadta.

A tavalyi könyvünnepre megjelent életrajzi interjúkötetét Gombár Csaba és Ablonczy Balázs mutatta be a nagyközönségnek, Gyurgyák János moderálta a beszélgetést. A két terjedelmes beszélgetéssorozat összedolgozásából született munka a kilencvenéves Kende Péter életútjátörténete. Kozák Gyula 1987-ben Párizsban faggatta Kendét, Kőrösi Zsuzsanna harminc év múlva Budapesten egészítette ki, vitte tovább ezt a munkát. A szerkesztés egyfelől próbálta egységesíteni a teljes anyagot, miközben óhatatlanul megmaradtak (más-más betűtípussal láthatóvá is váltak) a különböző kérdezői szempontok és stílusok. Ez a könyv előnye és egyúttal hátránya is lett.

Előnye annak láttatása, hogy a szociológus Kozák, az 56-os Intézet egyik alapító „atyja”, az OHA (Oral History Archivum) létrehozója milyen módszertani felkészültséggel, átfogó és lényegi kérdések sorozatával viszi végig az interjút, ahogy ebben a szintén szociológus Kőrösi (az OHA munkatársa) is partner. A gondos, sok-sok apró, de lényegi kiegészítéseket tartalmazó utómunka, az 1987 és 2017 között történtek jelen idejű anyagának beemelése színesíti, izgalmassá teszi az életútinterjút. A hátrány abból adódik, hogy a kérdezők személyisége, érdeklődése (meg)fogalmazásbeli egyenetlenségeket szül.

A kötethez írt előszóban (*Kende Péter utazásai egy élet útján*) Rainer M. János a számvetés és vallomás fontosságáról szól, arról, hogy Kende Péter – állandó útítársként Becski Hannával, a feleségével – miként szelte át Nyugatot és Keletet, milyen kötődései(k) lettek a nagyvilágban.

A tizenhat témára, idősíkra osztott emlékezés a családi gyökerek felől halad a magyar jelenkor legújabb fejleményei felé. Az orvosi végzettséggel rendelkező szabadgondolkodó, Galilei Körös, „felekezeten kívüli” Kende Zsigmond és Hajdu Margit „középpolgári életmódban” nevelték (késői) gyermekeiket,

a szintén orvosná lett Évát és a szociológus, politikai esszéista Pétert. Kende egész életútját befolyásolta az a „szívélyes összhang”, a nagyon erkölcsös és befelé forduló családi élet, amit szüleitől örökölt. Finom úri nevelése, modern, progresszív német iskoláztatása (Reichsdeutsche Schule), apja könyvtárában a kortárs szépirodalommal ismerkedve tágította horizontját. Iskolásként még klasszika-filológiai pályára készült (jó latinista volt, ógörögül is tanult), s bár ezt az álmát a háború elsöpörte, de a házitanítóktól felcsipegetett francia műveltségének később igencsak hasznát vette.

Zsidóságának traumájával először a leventeoktatásnál, majd 1944-ben szembesült. Apja (a Lakatos-kormány idején) kormányfői mentesítést szerzett a családnak, de októberre teljesen megváltozott addigi életük, illegalitásba vonultak, ismerősökhöz vándoroltak, hamisított papírokkal béreltek lakásokat. Végül egy portugál védett házból kerültek a gettóba, a felszabadulás a Wesselényi utcai zsidó kórházban érte őket. 1945 tavaszán érezhetően lassan állt helyre az élet Budapesten, így az apai szervezésnek köszönhetően (orvosi egyetemre készülő nővérel együtt) Szegedre utazott, hogy a középiskola utolsó osztályát befejezze. Már ott kiderült vonzódása az újságírás iránt, több volt (apja nyomdokain), mint egy „kávéházi Konrád”: első írása a szegedi MADISZ *Utunk* című hetilapjában jelent meg (*Levél középiskolás társaimhoz*). „Inkább voltam közéleti tevékenységre teremtve, mint mondjuk tudományos kutatásra vagy szellemi toronyban folyó műalkotásra” – vallotta Kende debattáns közíróvá válásának történetéről. 1947 tavaszán már a *Szabad Nép* belső munkatársa (Vásárhelyi Miklós – későbbi főnöke – vitte be a szerkesztőségbe), kiküldött tudósítóként végigülte a Magyar Közösség per tárgyalásait, huszonnégy évesen pedig már a külpolitikai rovat vezetői székében találta magát. Egy igen művelt, jó képességű gárda kapott lehetőséget ezekben az években (ami az alapító szerkesztők: Révai József, Horváth Márton, Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós és Betlen Oszkár érdemének tulajdonítható), s bár a szovjet politika vonalán maradtak, annak hangütéseit követték, de stílusuk eltért a *Pravdától*. 1954 karácsonya előtt Kendét (többekkel együtt) eltávolították a laptól, és Szegedre helyezték, ami „egyfajta orosz jellegű száműzetés volt” (167.). Apjával a korábbi távolságtartó viszonya (a lenini–sztálini ideológia hatása alól kikerülő) Kende szabad népes időszaka után bizalmasabbá, őszintébbé vált. 1956 lázas napjaiban Gimmes Miklóssal együtt megalapította a „kommunista párt árváinak lapját”, a *Magyar Szabadságot*, majd – a forradalom fegyveres leverése után – az *Október Huszonharmadikát*. 1957. január végén a várható retorzió elől már csak a jugoszláv határ felé szökhetett át, elég nehéz körülmények között, családjá, gyermekei nélkül. 1957. május 1-jén érkezett Párizsba, ezzel elkezdődött emigrációs élete és egyúttal pályamódosítása is. Az 1945 őszen elkezdett egyetemi tanulmányait Magyarországon soha nem fejezte be, s bár a Sorbonne-on történelmet és szociológiát hallgatott, semmiféle vizsgát nem tett le. Élete első főis-

kolai diplomáját a Tudományok Szabad Főiskoláján (École des Hautes Études en Sciences Sociales, EHESS) szerezte. Utána a korszak egyik legnagyobb politikai gondolkodója, Raymond Aron tanítványaként (a szovjet típusú gazdaság működéséről írt értekezéséért) doktorátust is kapott. Hosszú évekig a francia tudományos kutatás nemzeti központjában (Centre national de la recherche scientifique, CNRS) kutató, végigjárva a ranglétrát az igazgatói szintig jutott el.

Nagy Imréék 1958-as kivégzését követő harminc évig a *Magyar Füzetek* kiadásával olyan politikai tevékenységet is végzett, amelyben az 1989-es magyarországi rendszerváltás hozott változást. *Az igazság Nagy Imre ügyben* (négy szerzőtárssal együtt szerkesztett, Albert Camus előszavával) kiadott nagyon fontos munkája öt nyelven jelent meg az évek során. Munkatársa volt az 1964-ben megszűnt Nagy Imre Intézetnek. Politikai esszéit – saját bevallása szerint – sokkal jobbnak tartja, mint szakmai tárgyú könyveit. Közírói tevékenységét francia és magyar nyelven is folytatja.

Az óházába 1988-tól engedték be rendszeresen, ekkortól folytonosan úton volt Párizs és Budapest között. Fontos szerepe volt az ötvenhatos mártírok szimbolikus újratemetésének előkészítésében a később ezért zarándokhellyé váló Père Lachaise temetőben.

1989-ben részt vett – családi hagyományai okán is – a szabadkőművesség magyarországi újratemetésében. Rá két évre a budapesti 1956-os Intézet (Litván György, Kozák Gyula, Hegedűs B. András és Kenedi János mellett) egyik alapítóatyja. A Nagy Imre Alapítvány, valamint a Bibó István Közéleti Társaság elnöke, ami széles látókörét bizonyítja. A Nagy Imre-érdemrend tulajdonosa és a Francia Köztársaság Becsületrendje lovagja életének három sorsdöntő fordulópontját emeli ki interjúkötetében: 1944–45, 1953–56 és 1989–90.

Szellemi társával, Hannával hatvan éve él együtt, s mint a „felvilágosodás hívei és védelmezői” a jelenlegi magyar rezsim 90 évesen ismét emigrációra készítette őket...

(Egy magyar republikánus életútja. Kozák Gyula és Kőrösi Zsuzsanna interjúi Kende Péterrel. Budapest: Osiris Kiadó, 2019, 167 o.)

B. Kádár Zsuzsanna

társadalomtörténész-szociológus